

ק ר ו ק ה

4721007

ב *

לאחר שנתרבו מרכזי היהדות בצר"ח פתח בגניזה קארלוס הרביעי בטוף המאלה הי"ד חורו היהודים לנודד לג' ליות הדשות. קרוקה היתה אז אחת מהערים המעטות ושקלטו את פליטי ההרס והשמד. עמדה להם לגולים אר"י בנות הרבה של קוימיר הגדול מלך פולין. באחד מבנייני המועצה שברובע היהודים נראה פיסול באבן: מלך החסד יחזב בעל כסאו עטור כתר מלכות, מר וז"ט ידיו ומקרב לעצמה יקודים וקנים והלשים, הבאים בספרי תורה בדיהם לבקש חסותו.

הפליטים נקלטו מהר ובהקלה. הע' שיהיה שנהנתה מוכותיה ארזה מלאה. יוצאים ושרי האוצר יהודים העשירו את קופת הממשלה. קבלנים וספקים לצבא מלאו הפקידים בהצלחה ובאמונה. רבים היו המבקרים בחצר המלך, הש' פתחם היתה רבה ולא בשטח הכלכלה בלבד, אלא אף בשטח הצבאי והמדיני. טקורות פרנסת החצאים התפתחו יומם חד פתח. כצ הוכשרה קרקע קליטתם של אלפים מגוהשי ספן.

כמאה שנים אחרי ששברו מרכזי היהדות למורביה, פולין, והוסיה הג' עה העיר לשיא גולה. ממנה יצאה הוראה לרוב התפוצות. רבנים גדולים שיטשו בה, ישיבות רבות הושבו בה. ספרים נדפסו. בין השאר סידרה תפילה עם פירוש רחב. שדפס בשנת שני"ב, ושירות אנשים אחרי שיצקו את האות העברית הראשונה. גם המצב החומי היה טוב. הקהילה היתה גדולה.

ר' יעקב פלאק הראשון בין חבני פולין חולל מהפכה בשיטת לימוד התל' מוד בפשט והלכה. שהיתה רווחת לשי' טח הפלפול וההידוד השתלטה בכל בני אולפנה וישיבות משך קרוב לאר' בע מאות שנה. הוא קבע ישיבות כפ' ראג, קרוקה ולובלין. תלמידיו הרבים הפיצו תורת רבם בכל רחבי הגלילות. בין גדולי התלמידים היו רבי משה אירשל (הרמ"א), ר' שלום זשכנא מלובלין, ר' שלמה לוריה (המגרי"ל) המהשבה היהודית היה מופנית לבעיות חדשות. צורת החיים נשתנתה.

ר' יוסף קארו הוציא את ספרו, "בית יוסף" ופסקיו נתקבלו בעיקר בארצות וואטלאס וטורקיה. הם לא התאימו למנ' הגי יהודי אשכנז. הרמ"א הוסיף הגות ון: "שולחן ערוך". "מפנה" פרש על השולחן, פסקיו פשטו בכל עדות האשכ' ניום. לכאורה, "הגהות", אבל אין להפ' ריד בין הרמ"א למחברי. פעם אחת נד' פס הבית יוסף בחיי המחבר בלי הרי' מיא. ובעשרות מהדורות יצא הספר בהגותו.

הרמ"א נערך בחייו על ידי רוב היהודים. ידיעותיו היו רבות בקבלה, פילוסופיה ותורת הלשון. ועל זה מוכיחו המהשגות בסג' החשובות, שנגנז' אחר רי תורת אירסטור, על מצבתו כתוב "ממשה ועד משה לא קם כמשה ביש" ראל. וזאת תורת החסאת ותורת העולה אשר שם משה לפני בני ישראל. שלי"א לפ"ק" מצבתו היא אבן חול גדולה, בקבר משפחה ביחד עם אחיו אהרון ואחורו מרים.

ראש בית דין הרמ"א היה ר' משה סגל לאנדא, וקו ההוראה הרמ"א מר כירו פעמים רבות. נפטר בשנת ש"כ"ב. הוא אבי משפחת לאנדא המפורסמת בטאליציה. רבי יוסף הכהן, מחבר ספר סאלות והשבנות, "שערי יוסף" שהא' ריך ימים וישב על כסא ההוראה יותר מירוב שנים. נפטר שנת ש"א. ר' ליב מצראק, הגקאר ר' ליב "הגבוה" הא עבר לכהן ברבנות וורמישה בשנת ש"ס. ושב באחרית ימיו לטרוסל. על מצבתו תריתה צורת אריה חרד"א בשש מגדולים" תהליפו במהר"ל ספ' וראג.

גם בתורת "חן" עשו רבות חכמי העיר. ר' אליעזר אשכנזי, מחבר ספר "מעשי ה'", נחשב לאחד מגדולי הקבר לה כדורו. בחוגים מצומצמים בבני עלייה הפיץ את השקפותיו בקבלה יג' תיבות הדשות פילס בהבנת הנסתר. נפטר בשנת ש"מ. מצבתו שקעה בתוך אר"ת בית הקברות ולא נודע מקינה. לפני כשתים עשרה שנה נגלתה על ידי חובבי עתיקות שבעיר.

ר' נתן נטע שפירא מחבר ספר "מגלה עמקות" המפרש את פסוקי התורה במאות אופנים על דרך ה"אש" באלק טעמים פירש את "א" יעירא במלת "ויקרא" אף הוא הפיץ תורתו בחוג מצומצם. האריך ימים ברבנות ונפטר בשנת שצ"א.

ר' אליעזר אשכנזי בעל "כעשה רוקח", פירוש לביש"ית על הרך ה"אמת". האחרון למאה היא היה ר' יואל בר שמואל סורקיה, מחבר ספ' "בית זוש" (בי"ח). גדול בנגדה ונסתר. הות' נו של "טורי זהב" המוכירו מאות פעמים בספרו בלשון "ימיו ז"ל". גאון זה לא נטל על שכמו ימים משרה של כבוד. היה שמש מבית הכנסת ותת' פרנס בדוחק. נפטר בשנת ה"א.

ראה "הצופה", תשרי.

ויהדות טמעטי נרפאה חשבה לאיר' תנה. עברו כמאה יחמישים שנה בגירוש ספרדי. ונהת השתללה עטרו חוקה ממזרח. התנועות המשיחיות לביניהן אמרו לקעקע את היהדות עד היסוד. הגיעה שנת ת"ח. בת שבת צמי הציפה מחוות שלימים ועד פולין חד' וקת פרצה. מצד שני התעריב ניהאות המילניצקי בערבות אוקראינה מאות קהילות. יאוש תקף את שארית הפלי' טו'.

ר' יום טוב ליפמאן הלוי הרה"ר בעל "תוספות יום טוב", רצה לקרב את העם למשנה. עמד ופרשה. "המשנה בבהירותה מיינה על נפש לומדה. מי' אוש וספקות" על ידי פירושו הפשוט והבכיר נעשתה המשנה לנחלת העם. היא שימשה תריס נגד מחלות הנפש.

בעל "תוספת יום טוב" סבל הרבה מן דרשות. נתפס למלכות ונאסר בכלא וינה. אבל רוחו לא נשברתי גבר. את ספרו הגדול נעוד ספרים רבים. חי כאח' ריות ימיו בקרוקה חיים מנחתו. כבוד. שנת תי"ד.

באחר ומן חי ר' יהושע בעל "בניניו שלמה" הוא חיבר ספר "פני יהושע" שאלות ותשובות. וקנו של "פני יהו" ושועי מפראנקפורט. רבים עזו יחלופו את הנכד בזמן. נפטר בשנת תי"ח.

ר' העל המפורסם בתרישנותו ופק' חותו. המטייל בבית הקברות של הרמ"א בקרוקה כאלו מדפדף בפרקים של תולדות ישראל. דורות שלימים של חכ' מים, סופרים, ישיבות ומאורעות עוב' רים כמו חיים נגד עיגוה הרמ"א על העבעות הנמכות מסכת גם על חי' דורות. מצבות בעל ערך היסטורי נש' תמרו.

האירש החכות משראל ישבו בעיר בשנים האחרונות. רובם בתוך ריבוע היהודים ומועטם במרכז העיר. ברובע היהודים אפשר היה ללכת שעות מטר' ושקנה ולא להתפגש בנכרי. הבתים, החנויות, המחסנים והי' שייכים ליהוד' דים. כל הרי הבתים הון יהודים חוץ משומר הבית, שהיה נכרי.

יפה היה מראה השבתה כל התנויות סגורות. זקתריסים מוגפים. נדמו הרעש והמהלה שנסרו את חלל הרחוב בשעה ימי המעשה. בקרון השמלית הגנה ומוכר הכרטיסים. במשרד ההואר ש"ב רובע היהודים ישבו הפקידים והש' תעממו מרוב בטלה. בליל שבת כל החלונות מאורים. ומירתה נשמעות מכל עבר. חבורות חבורות החרות ממאות בתי התפילה. חבורה חבורה ועינת. רובם לבושים שיראיק, וחבושים כובעי שטריי"ל. שלוח נסוכה על כל פנים. לצדם מהלכים ארחים עניים, שאין לך שולחן שבת בלי אורח. רבים היו המוסדות, שסיפקו מזון ודאגו ללינה לעניים. אבל לישב לשולחן שבת בלי אורת קשה היה לתארי לפרקים תסיבו מנין שלם של עניים קשולחן יהודי, שאינו עשיר ביותר. והיה מעשה, אחרי מלחמת העולם שבעיה. נכנסו כשלה שים עניים לבית תפילה בליל שבת. מספר המתפללים לא היה רב. כל העד ניום האומנו לסעודה. למחר נפגשו העניים שוב בתפילה והיו מספרים ביר ניהם ממארהיהם אמשי. וכן אמר אשה: — אני אכלתי אצל אבך גדולה, השולחן היה ערוך מכל טוב והגישו לפנינו כיד המלך.

סח אחרי — אני איני יודע אצל מי אכלתי. השולחן היה מכוסה שק, הדירה לא היתה גדולה. אבל ישבנו המישהישישי עניים ואכלנו ושבענו. אחד העניים הגיש לפנינו. בעל הבית לא נראה אפילו פעם אחת על יד השולחן — הצביע על מכבים האורחים ואמר: — גם האיש הזה אכל ממנו.

השפה השולטת ברחוב היתה איר' דית. במשרדים ומוסדות דיברו פו' לנית. שפה הישיבה בוועד הקהילה היו תה פולנית. ובה נכתבו גם הפרוסר' קולים. כל הכתובות והשלטים במש' רדי וועד הקהילה היו פולניות. אחר' כך הוסיפו עליהן גם עברית. נשיאי וועד הקהילה היו שנים רבות מתבול' לים. בשנים האחרונות היה נסרא וועד הקהילה ד"ר רפאל לאנדא עורך דין, מתבולל מתון. הוא היה חבר הסוכי נות היהודית מהבלתי ציונים. חברי וועד הקהילה היו מיוצגים בכל הוד' רמים. החסידים, שהשפעתם היתה חז' קה בחיים הציוניים, התצלגו ולשני פלגים עקריים: חסיד גאליציה (צאנו — בלו — דויקוב), חסיד פולין (גור — ראדומסק — אלסנדר). היחסים במספר לא היו שווים. ל"פולין", נסעו' יותר מל"גאליציה". ביותר אחרי שגפ' תחו הגנולות. של פולין החפשית. הא" גודוהי התפרנסה בעבר מחוגי חסיד' פולין. השפעתה גברה בשנות 1930 — 1924. הברת "שלומי אבותי ישראל", שדאגה לצרכי היהדות האורתודוקסית יסדה בית ספר דתי לבנות על ידי שרה שנירר. עברה ל"אגדת ישראל". הת' פתחה רשת של בתי ספר, "בית יעקב". שרה שנירר נעשתה לאם "בית יע'

קבי" חסיד גאליציה התנגדו. הם הר' ציאו את בנותיהם מ"שלומי אמוני ישראל", אף יסדו את חברת "חרדים" להתחרות ב"אגודה". בראשה עמד ר"ר יהודה פיפר עורך דין, חסיד אדוק. שום גוון פוליטי או אידיאולוגי לא היה ל"חרדים". מסגרת ההסתדרות אינה הילמת את החיים הרחבים ונוד' חסידות דרשה, בבחירות תמכו בר' י. גת הממשלה, ובשבר זה קיבלו הנחות לנטיעה לחדמורים למענדים וחגים.

פין המפלגות הפוליטיות פעילות היו ה"בונד". רוב בעלי מלאכה, שר' ליות ואמדות המקצועיות היו חבריו ה"בונד" נכלל בס.ס. (המפלגה הסוד' ציאליסטית הפולנית), שהיתה חזקה בפולין, בראש ה"בונד" עמד ד"ר שרייבא.

הציונות חרמיה השונים פעלה רבות לתינוך העם והגותו. הבנין הגדול של הגימנסיה העברית בלט מבין הבתים הנמוכים שביקרבותי תלמידיו מילאו צליל עברי את החיוב בצאתם ובכואם. ציוד הכיתות, אולם, התנמלות המשוכ' לל ועל כולם חבר המורים הגבחי, הע' מודו את, הגימנסיה בין בתי ספר החי' כותיים הפים שבעיר. בתי ספר עמר מיים עבריים היו אחרים. הציונות הוד' תית היו לה בתריספר משלה. באוני' בריסיה היאגלונת היתה קתדרה לעברית. יצאו ספרים רבים בעלי תוכן ציוני באדיית ובפולנית. כבר בשנות תרנ"ג, יצא שבועון עברי. "הזמן" ו"רות הזמן" עלידי ראובריאשך ברר' דס. הופיע עתון ציוני יומי "נאווי דונ" ניק" משפה הפולנית, בעריכתם של ר"ד שווארצבארד וד"ר לאזאר. יצאו שני שבועונים באדיית. המשיר הארצי" ישראלי בראשותו של מהנדס פלדמן היה עמוס עבודה. אלפים עלו דרכו לארץ. המשדרים הית כמשרדי קונ' סוליה למדינה גדולה. ד"ר יהושע סהון היה חביב על הציובור. עשרות פעמים נשאוהו על כפים אחרי נאומיו המלאים תוכן עברי. כרב ומטיף לא התמייץ שום שעות לעשות נפשות לצ' יונות. השפעתו רבה היתה על הציובור היהודי בפולין. שנים אחדות היה נשיא הטיעה היהודית ב"סיים" הפולני לתת' גבר על החיכוכים התמידיים שבין חבר' רי הטיעה.

מכשתחפי הקונגרס הציוני הראשון בבאול היה ד"ר אהרן שארכוס, פילר' סוף שהוציא ספרים חשובים בפולין ספיק. חסד אדוק, צורתו בולטת מעל תמונת צירי הקונגרס הראשון בבאול. בסוף ימיו הסתגף ב' אמותיו, והש' תקע בספריו, רחוק מהברה לא הכירו' הו רבים. כחסיד הרבי מטטרסקוב לא הטיף בפומבי לציונות, אבל בלבו שמר אמונים לה. בתוך אווירה ציונית זו חונך ר"ר יצחק שווארצבארד. נציג היהודים בממשלת פולין בלונדון.

אלפים מבני הנחש יצאו לחוות הב' שרה. כל שבוע עלו ארצות חבורות ומחנות נערה. הרבה ליוו אותם לתנת הרכבת. בית הנביבות הפך מפרש תע' מלה לציונות. הפזת להשו ברכת ציון ודמעות לנצחו בעינים. כשזזה הרכבת פרצה שירת התקנה והרחק מבית הב' תיבות מבעד לנשיפת הקטר דפיקת הגלגלים. עזר ההדרו הברכות השיריה.